Szabadságtól viszolygó Robinson ő, aki talán felépítheti magát és a világát. De ez nem biztos" (Varga Lajos Márton Marno Jánosról), *„Az a különös, hogy noha megfejthetetlenségükkel a káoszt idézik, mégsem erre figyelünk, vagy csak mellékesen figyelünk rá, mert fontosabb az elháríthatatlanul betelő törvény, a döntések súlyos bizonytalanságában a másféle rend megjelenése"* (Varga Lajos Márton Mészöly Miklósról). Vajon csak pusztán népszerűsítő, hangzatos szólamok volnának ezek a kiragadott mondatok? Vagy valóban létezne az úgynevezett irodalmi formára jellemző köztes lét (talán ez volna a lét szó valódi jelentése?), ami úgy állítja próba elé az olvasót, például engem, hogy olyan dolgokról is szól, amelyek segíthetik az új és szokatlan, gyakran bántó és fárasztó jelenségek megértését, mármint hogy az olvasást? Létezne hát egy olyan hely – gondolom, erre utalnak az olyasféle szavak, mint a lét, egész, metafizika, mítosz stb. –, ahol egyaránt otthonra lelhet az író, a könyve és az olvasója is? Az irodalom és a valóság is? Netán ahol az irodalom tanulhat is valamit a valóságtól? És ahol saját nyelvén válaszolhat is ezekre a kihívásokra? Ahol érdemes írni is, meg olvasni is? Ahol értelmes az a szó, hogy „irodalom", meg az is, hogy „élet"? Netán közügy? Vagy valami efféle dolog? És ahol az ehhez hasonló nagy ívű mondatok nem csupán szépek, de igazak is: *„Művészet és valóság összeegyeztethetetlensége, egyszersmind egymásrautaltsága, e líra szubjektumának individualitása és ugyanakkor kollektívumot megtestesítő mivolta, személyessége és személytelensége, konkrétsága és jelképiessége, szabadsága és meghatározottsága, szakralitása és profanitása pontosan jelezheti, milyen összetettség jellemzi Baka István líráját"*?

Nem tudom, hogy ezek csupán az én kérdéseim-e, vagy esetleg a könyvéi is. Mindenesetre számomra ebből a beszélgetésfüzérből kiderült, milyen sokszínű lehet ez a mostani magyar irodalom, Csoóri Sándortól egészen Márton Lászlóig, már amennyire ezt én láthatom, ugye. És az is valószínű, hogy sok jó írót megismerhetek, már ha kedvet kaptam az olvasáshoz egyáltalán. Nádasra, Petrire, Bakára, Esterházyra, Rakovszkyra, Bertókra, Rábára, Kertészre és még jó néhányukra például mindenképpen kíváncsi vagyok. Az is érdekelne, hogy milyen lehet Marno János költészete. Vagy éppen Márton László prózája. Úgyhogy azt végül is bátran elmondhatom, hogy bizonyos szempontból érdemes volt elolvasnom Varga Lajos Márton könyvét. Elgondolkodtató képet nyújtott a mostani magyar irodalomról vagy miről, legalábbis számomra. Ezután már nincs is egyéb dolgom hátra, mint olvasni. Hátha megéri.

Bazsányi Sándor

VEKERDY TAMÁS: SZÉCHENYI

Kézirat; főszöveg: 1628 oldal, lábjegyzet: 803 oldal; készült 1977–1990

Vekerdy Tamás művéről szólván a kritikus természetesen zavarban van, hiszen használatból és divatból szerencsére rég kiment műfajban kénytelen gondolkodni és írni: kéziratos, egy-két példányban létező irodalmat kell méltatnia, bemutatnia. A zavar – akarjuk, nem akarjuk – *természetes*, hisz a leírás, amely a művet ismerteti, szükségszerűen a levegőben lóg, az állítások, melyek a művet érintik, a műre vonatkoznak, a szélesebb közönség részéről kontrollálhatatlanok – a leírás, mivelhogy kritika nem lehet, hát nem is akar az lenni, s megmarad egy másik, talán nem is rokonszenv nélküli műfaj keretein belül, s *ajánlássá* válik: szíves ajánlássá, akár az olvasóközönségnek, akár a lehetséges kiadóknak, hátha, felkeltvén az érdeklődést, előmozdíthatja egy nem jelentéktelen vállalkozás sorsának publikusabbá válását.

Vekerdy Tamás Széchenyiről írt művet (a műfaj meghatározásának nehézségeit hagyjuk alábbra) – oly művet, mely mind léténél, mind jellegénél, mind terjedelménél, méreteinél fogva csodálkozásra készteti olvasóját: szinte hihetetlen, hogy ilyen mű egyáltalán lehetséges, megíródhatott. Vekerdy mintegy másfél ezer oldalon idézi meg vagy fel Széchenyi tudatát és világát (vagy tudatvilágát?) – példátlan beleérző készséggel produkálván (vagy reprodukálván) az egykori nagy férfiú szerepét. Vekerdy a régi, modernség *előtti* irodalom hierarchiáját tartva szem előtt, szándékos anakronisztikussággal *nagy* művet

akart alkotni, oly nagy művet, mely a néhai romantikus Gesamtkunstwerk mintájára magába tudja foglalni egy elképzelhető világ minden (eredményében természetesen: csak majdnem minden) aspektusát, amelyben bemutatható és szemléltethető a világ *lehetséges* összefüggéseinek nagy hálója, ha nem is racionalizálható, de mégis feltételezhető rendszere. Vekerdynél Széchenyi lesz a nagy világmodell szellemi centrumává: az ő egyetemessé növesztett alakja fogja össze (vagy szórja szét, csillámló pazarsággal?) a világról alkothatott sokszerű képzeteket, az ő figurán keresztül fog kibontakozni a világ egy nagyszabású, s mert nagyszabású, hát lehetséges elképzelése. Vekerdy Széchenyit a döblingi elmegyógyintézet magányában ragadja meg, s rajta (benne? általa?) egy zaklatott, ám nem őrült, egy reflexív, de sem külső, sem belső korlátokat el nem ismerő nagy elme nem lineáris működését mutatja be, egyazon szellemi-lelki gesztusba sűrítvén mind a nagyságnak, mind a zaklatottságnak mozzanatait. A hatalmas figura, aki a világnak annyi területén volt valaha otthon, ki régen (azaz a mű ideje előtt, a műben csak emlékezet által *megidézett* módon) annyiféle életterületet, életpályát élt meg, értett meg vagy próbált ki, a mű megragadott *kései* időpillanatában, az intézet magánya és szorítása által kikényszerített önmagára hagyatkozásának teljes szabadságában látszólag féktelenül száguldozik vagy botladozik tudatának és világának teljessége és maradványai között – mindent megérintvén, mindent felidézvén, mindent a maga helyén hagyván és értelmezvén, ugyanakkor mindent, minden egyes elemet vagy jelenséget az egészre (a világ és a tudat egészére) *is* vonatkoztatván, s csak a végső, mostani egész szempontjából is interpretálván.

Vekerdy azonban, minden esetleges hagyományos (vagy hagyományosságot követelő) elvárással szemben, oly művet írt, melyben mindez nem *ábrázoltatik*, nem epikus módon íratik le, hanem, mint egy színpadon, megjelenik. Vekerdy írásában Széchenyi úgy idéződik fel, mintha végig csak ő beszélne, mintha az egész könyvön végig csak az ő végtelen belső monológját hallanánk vagy hallgatnánk ki. A hatalmas egész, a hatalmas világfelidézés ennek megfelelően mindvégig töredékes, szabálytalan, racionalizálhatatlanul csapongó formában tűnik fel (a szöveg formálása sokszor akár azt is megengedné, hogy versként olvassuk!) – aminthogy a mélystruktúrában a világidézés minden eleme vonatkoztatható egy másikra s az egészre is, úgy az első pillantásra viszont csak a darabokra, elemeire szakadt s szélsőséges kicsapongásokban háborgó tudat tükörcserepei villannak, villódzanak az olvasó felé. Nagy, szenvedélyes drámaiság, súlyosan feszített (külső és belső) ellentmondásokra épített konfliktusosság süt ki mindvégig e töredékes, hol egybefüggő szövegrészekből, hol rövid asszociációsorokból, hol egyszavas oldalakból, hol kisebb fejtegetésekből, reflexiódarabokból vagy -sorokból, hol kisebb-nagyobb emlékfelidézésekből összeálló belső monológ végeérhetetlen és megszakíthatatlan (bár gyakran pillanatokra széteső) szövegáradatából – impozánsan sugározván magából a szerző szép, koncepciózus állítását a (lelki-szellemi-erkölcsi) *nagyság* lehető voltáról: arról, hogy minden zaklatottság, zavarodottság, töredékesség és gyarlóság ellenére is lehetséges elképzelni és felvázolni a nagy figura és nagy tudatvilág létét és működését.

Vekerdy hatalmas filológiai alapozással írta meg teljesen egyéni Széchenyi-vízióját: a műnek egyetlen eleme, egyetlen részlete sem kerül szembe a történettudomány által körvonalazott Széchenyi-képpel. A műben minden meg van filológiailag is alapozva – ám semmi nem filologikus. Sőt: Vekerdy, művét írva, a történeti rekonstrukció játékát űzve, a filologizáló alakteremtés elvi lehetetlenségére s talán embertelenségére is kitér: midőn hatalmas mennyiségű lábjegyzettel (nem egy esetben paradox módon szándékosan fiktív lábjegyzettel) látja el főszövegét, a főszövegnek juttatván a kizárólagos elsőbbséget, szinte ironizál a történettudomány adatoló, tehát *elemző* módszertanának szükségszerű elidegenedettségén, s a szubjektivizáló rekonstrukció bele- vagy vele érző, benne vagy vele élő teremtő önkényességének adja a pálmát. E mű így tulajdonképpen a történettudományos Széchenyi-kép *fölött* helyezkedik el, oly módon, mintha a filologizáló falakra, alapokra fikcionált, virtuális kupola volna felépítve, s a kupola uralkodó fenségéből nézve a falak tartóereje szinte elhanyagolható is volna...

Vekerdy, mint láthattuk, a nagy mű nem korszerű igézetében írta hatalmas arányú

művét – mégis feltűnő, mennyi *korszerű* fogással köti meg saját magát, irányzatos vonzalmait, ízléspreferenciáit. Az egész mű formakerete ugyanis az oly sokszor s oly szépen eljátszott (ma félig-meddig posztmodernnek számító) *talált tárgy* fikcióját idézi fel, s jó bonyolult közvetítést alkalmaz. A teljes (de persze mégis hiányos) kéziratot, melynek eredetijét az írta, aki *hallhatta* a döblingi Széchenyi fikcionálisan esetleg valóban elhangzó magánbeszédét, filológiailag követhetetlen úton-módon találták meg – a rekonstruált Széchenyi-beszéd tehát egyáltalán nem feltételezett spontaneitásában, hanem sokszorosan közvetített szöveg*hagyományként* tűnik fel... Úgy látszik, a szerző (azaz Vekerdy), ha egy tényleges történeti (s tényleges történetiségében is nagy) figurán keresztül akarta is állítását szemléltetni, azt (szerencsére) nem engedte meg magának, hogy *naiv* módon bújjon be a figura bőrébe vagy szerepébe – a közvetítések viszont, rendkívül elegáns (és játékos) módon, a felidézés és szerepbe bújás fájdalmas, nehéz és kiküszöbölhetetlenül paradox jellegét is felmutatják...

Vekerdy Tamás hatalmas vállalkozása, mely egyszerre nagy és (a szónak egyszerre jó és kevésbé jó értelmében is:) ormótlan, hatalmas kérdéseket is vet fel. Egyrészt, az alkotói gesztus felől nézve, kihívó vakmerőségével képeszti el olvasóját, egészen a hihetetlenségig menően: aki nem próbált még valami hasonlót sem (mint pl. e sorok írója), az alig is tudja elképzelni, vajon hogyan is lehetett (lehet?) egy figura konstrukcióját vagy rekonstrukcióját *ennyire* bensővé tenni, enynyire átszubjektivizálni, azaz hogyan lehetett nem adatszerű gesztusokkal *ennyire* azonosulni egy (persze: elképzelt) tudatműködéssel; másrészt, a mű megvalósult egésze felől nézve, a nagy koncepciónak és az analitikus megvalósításnak ritka elegáns összjátéka lephet meg. Az olvasói reakció persze lassú: hisz e könyvnek olvasásához szinte be kell költözni a lapok közé, s ahhoz, hogy erős benyomásunk legyen az *egészről*, hosszú, nagyon hosszú ideig ki sem lehet lépni, nézni közülük – mindez pedig talán egy csöppet túlságosan erős és túlságosan nagyralátó írói elvárás... Vekerdy e *nagyon nagy* műve, az írói oldalról, ismét (lám: oly sokadszor) érvénytelen íti a lapos és elcsépelt irodalomszociológiai tételt az elbeszélő szövegek terjedelmének egyre inkább való összezsugorodásáról – jó lenne, ha a könyv megjelenvén, az olvasói oldal reagálását is kipróbálhatná. Jól adatolt történelmi regény, mely nemes narratológiai játékon belül vegyíti magában a tudatregény és a belső monológra épülő monodráma hagyományait, s mindeközben az egyetemesség és egy egyetemes világmodell némileg parabolisztikus konstruálására is tör! – íme, Vekerdy vállalkozása formai tekintetben... Tartalmi tekintetben (kivételesen megengedvén most e megengedhetetlen szétválasztást) Vekerdy, eljátszván a fantasztikus lehetőséggel, mintha valóban egy új Széchenyi-művet teremtett volna: e mű alighanem úgy is tekinthető, mint az eredeti döblingi *Nagy Magyar Szatíra* párdarabja és háttéranyaga; Vekerdy mintha azt a kétségtelenül felháborító és nehezen megmagyarázható tényt tekintette volna az igazi szerzői (azaz irodalmi) kihívásnak, hogy Széchenyinek ez a valóban *lehetetlen* műve nem került bele a magyar irodalmi kánonba, s ezért, felháborodásában és rajongásában ugyanolyan, az eredetivel persze csak indíttatásában és célkitűzéseiben egybevethető, *lehetetlen* művel írta az eredeti példát körül, feltételezvén és megteremtvén a Széchenyi által hajdan objektívvá írt világ egykor bizonyára létezett szubjektív oldalát. A „hajdani" mű létrejött – azaz egy igen jelentős *mai mű* született meg; méltó lenne, ha minden érthető kiadói nehézség ellenére is napvilágot látna, s bárki érdeklődő számára is hozzáférhető lenne.

Margócsy István

1996 januárjától a Holmi 60 Ft helyett 98 Ft-ba, azaz 1,7 helyett 2,8 villamosjegy árába kerül. Az előfizetők továbbra is kedvezményesen, évi 1000 Ft-ért kapják.